

УДК 373.5.091.33:811

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ В СЕРЕДНІЙ ЛАНЦІ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Огороднік В.Р., Рубінська Б.І.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Специфіка соціалізації сучасного підлітка пов'язана із його швидким входженням у загальноосвітню спільноту шляхом опосередкованого чи безпосереднього спілкування із представниками інших етносів, тому особливої актуальності набуває проблема формування іншомовної компетентності нового покоління, зокрема його вміння читати тексти іноземною мовою. Читання – це різновид комунікативної діяльності людини. Ця діяльність спрямована на вилучення інформації з письмово фіксованого тексту, тому вона належить до рецептивних видів мовленнєвої діяльності, адже передбачає сприймання готового тексту, а не його творення. Педагогічно регульована читацька діяльність здатна створити найбільш позитивні умови для розвитку аксіопсихіки особистості учня. Навчання читання іноземною мовою – специфічна педагогічна діяльність, що має за мету формування уміння на підґрунті навичок техніки читання та розуміння прочитаного. Сприятливими психолого-педагогічними умовами для навчання читання англійською мовою є: врахування вікових психологічних особливостей дітей, їхніх потреб, психофізіологічних особливостей їхньої мовленнєвої діяльності, забезпечення учнів текстовим поетичним матеріалом, що дає змогу легко сприймати й аналізувати мовні явища, виробляти мовленнєві вміння, врахування мовленнєвих та мовних труднощів, забезпечення психологічно сприятливих умов педагогічної взаємодії в системі «учень-учитель».

Ключові слова: навчання іноземної мови, комунікативна діяльність, читання, психолого-педагогічні умови ефективного навчання.

Актуальність статті. Соціалізація сучасного підлітка пов'язана з його інтеграцією до загальнолюдської спільноти через посередництво засобів масової комунікації (зокрема й соціальних Інтернет-мереж), а також шляхом безпосереднього спілкування із представниками інших етнічних груп в умовах полікультурного соціального середовища. Така тенденція зумовлює підвищення значущості володіння іноземною мовою, як механізму пізнання особливостей інших народів. Опанування іноземної мови дає змогу дитині глибше розуміти духовний світ співрозмовника, який є представником іншої культури; сприяє підвищенню рівня освіченості; розширює світогляд; дає ширші можливості для задоволення пізнавальної потреби.

Постановка проблеми. Зазначене підкреслює важливість проблеми якості викладання іноземної мови в середній школі, зокрема й упровадження ефективних умов навчання читання на уроках англійської мови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема якості викладання іноземної мови гостро постала на етапі входження України в Європейський цивілізаційний простір. Це відображено і в нормативно-правовому підґрунті освітнього процесу. Так, згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти [2], зміст навчання іноземної мови повинен відповідати соціальному запиту, а також особливостями історичного розвитку нашої країни. Навчальна програма з англійської мови для 5-9 класів [5] чітко визначає мету навчання англійської мови – формування певного рівня (А2) навичок і вмінь використовувати мову для усного й писемного спілкування, як механізму пізнання інших народів і культур. Зазначений документ декларує необхідність оволодіння учнями уміння читати різножанрову літературу доступного рівня складності. Ці документи узгоджуються за методологічними засадами із «Загальноєвропей-

ськими Рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» [3].

Проблема методики навчання, зокрема й читання, іноземної мови стала об'єктом наукового пошуку дослідників: О. Леонтєва, І. Зимньої, В. Артемова (психологічні особливості навчання іноземної мови), Т. Олійник, О. Близнюк, Т. Панова (інтерактивні методи навчання іноземної мови), П. Беха, Л. Биркун, С. Ніколаєвої, Є. Пасова (методика викладання іноземної мови в ЗНЗ), А. Палєєвої (комунікативний підхід до навчання іноземної мови).

Мета статті: обґрунтувати оптимально сприятливі психолого-педагогічні умови навчання читання англійською мовою в середній школі.

Завдання статті: систематизувати знання, щодо читання, як специфічної мовної діяльності; з'ясувати вплив такого виду діяльності, як читання на формування соціокультурної компетентності; дослідити психологічні характеристики молодших підлітків; охарактеризувати системи вправ для навчання читання в середній школі; визначити ефективні вправи для навчання читання англійською мовою.

Матеріали і методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, систематизація отриманих відомостей; моделювання психолого-педагогічних умов ефективного навчання англійської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний аналіз наукової літератури (дослідження О. Ветохова, О. Леонтєва, Ю. Лотмана, Г. Мартинчука, В. Моляко, С. Рубінштейна) дали змогу з'ясувати, що читання – різновид комунікативної діяльності людини. Вона спрямована на вилучення інформації з письмово фіксованого тексту, тому належить до рецептивних видів мовленнєвої діяльності, адже передбачає сприймання готового тексту, а не його творення. Цей процес ґрунтується на зоровому, слуховому та руховому декодуванні вміщеної в тексті інформації. Читання охоплює дві взаємопов'язані складові: сприймання тексту та його розуміння. Це паралельні процеси, що відбуваються в психічній сфері особистості. Вони опосередковуються діяльністю першої та другої сигнальних систем. На відчуттєвому рівні пізнання (вплив конфігурації кольору літер слів на зоровий аналізатор)

вони активізують першу сигнальну систему, на рівні усвідомлення (перетворення сенсорного образу в думку) – другу [1].

Окрім того, читання є підґрунтям формування соціокультурної компетентності особистості, адже опосередковує всю навчальну діяльність учнів. Воно виконує різні функції: є засобом: практичного оволодіння іноземною мовою, вивчення культури іншого народу, самоосвіти.

Читання сприяє розвитку інших видів комунікативної діяльності. Саме воно дає найбільші можливості для виховання та всебічного розвитку школярів засобами іноземної мови. Педагогічно регульована читацька діяльність здатна створити найбільш сприятливі умови для розвитку аксіопсихіки особистості учня. Ця діяльність сприяє становленню індивідуальної картини світу школярів. Завдяки цьому читацька діяльність (чи то педагогічно регульована, чи організована самостійно) сприятиме становленню старшокласника як активного суб'єкта аксіогенезу [11, с. 83].

Навчання читання іноземною мовою – специфічна педагогічна діяльність, що має за мету формування уміння на підґрунті навичок техніки читання та розуміння прочитаного [10]. У навчанні читання виокремлюють 2 стадії: підготовча (початковий та середній етап вивчення мови; основна мета – формування техніки та елементарних умінь читання); стадія зрілого читання (мета – навчити отримувати інформацію з нового тексту).

Проміжними цілями підготовчої стадії є формування низки навичок: швидкого встановлення звуко-буквених відповідностей; правильного озвучування графічного образу слова і співвіднесення його зі значенням; читання по синтагмах, об'єднуючи слова в певні смислові групи; читання в природному темпі текстів, побудованих на знайомому мовному матеріалі; виразне читання текстів на слух, із правильним наголосом та інтонацією.

Ефективно вирішити поставлені завдання можна шляхом врахування психологічних вікових особливостей та можливостей молодших підлітків при організації процесу навчання читання. Узгалянення досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців дало змогу до них віднести такі:

Не меншої значущості набувають і психолого-педагогічні характеристики навчання іноземної

Таблиця 1

Психологічні характеристики молодших підлітків

П №	Явище	Психологічні особливості
1	психічне новоутворення	почуття дорослості, потреба у самоствердженні
4	провідний вид діяльності	міжособистісне спілкування з дорослими і ровесниками, суспільно корисна праця і навчання
2	навчання	нерівномірність старанності та успішності; низький рівень зосередження уваги на предметі навчання; високий рівень непосидючості; необхідність дисциплінарного контролю при здійсненні навчальної діяльності; необхідність усвідомлення суб'єктивної значущості навчальної діяльності; розвиток допитливості, прагнення до засвоєння нового; формування прагнення до самоосвіти при несформованості способів її здійснення
3	пам'ять	розвивається в напрямку інтелектуалізації, проте домінує механічний спосіб запам'ятовування
4	когнітивний розвиток	розвиток здатності до абстрактного мислення та розширення часової перспективи; орієнтація на себе як основна умова розв'язання усіх життєвих задач, зокрема й навчальних
5	мовний розвиток	розширення словника, здатність засвоювати значну кількість значень та понять, важливість культурного носія мови

мови. Визначаючи специфіку цієї навчальної дисципліни, І. Зимня наголошує на важливості таких аспектів: необхідність переорієнтації навчання із уваги до мовленнєвої діяльності на особистість учня, важливість урахування його особливостей, потреб, інтересів, а також мотивів навчання; формування інтересу до мовленнєвої діяльності та читання як її виду; необхідність визначення опанування іноземної мови через задоволення навчально-пізнавальної потреби, а також потреби точнішого самовираження [4]. В рамках даної статті ми розглянемо такий компонент змісту навчання як тексти та методи і прийоми навчання на різних етапах. Отже, у процесі підбору мовного матеріалу, зокрема тексту, як елементу змісту навчання, особливу увагу варто звернути на його відповідність вищезазначеним вимогам. Текстовий матеріал повинен бути: інформативним, відповідати віковим потребам дітей, доступним, адекватно відображати картину світу; задавати змістовний план мови та забезпечувати реалізацію практичних, освітніх, виховних та розвивальних цілей навчання.

Різновидом навчальних текстів є поетичні. Вони мають специфічні ознаки:

- більш інформативні, порівняно з іншими, справжній поетичний текст є невичерпним джерелом сенсів не лише об'єктивного, а й суб'єктивного рівня [6];
- здійснюють більший вплив на великий мозок: активізуються ділянки, відповідальні за самоаналіз – кору задньої частини поясної звивини й медіальну скроневу частку;
- у процесі читання активізується не лише мовноруховий центр головного мозку, а й ділянки, що забезпечують функціонування пам'яті [9];
- відповідають читацьким інтересам молодших підлітків, а отже, мають позитивний емоційний відгук;
- не створюють ефекту монотонії при повторенні.

У процесі роботи із текстами перед учителем стоїть низка завдань: передтекстовий етап (створення необхідного рівня мотивації учнів, актуалізація здобутих знань та вмінь мовного, мовленнєвого та соціокультурного характеру, формування готовності учнів до сприймання складних елементів тексту, застосування завдань випереджального характеру); текстовий етап (контроль ступеня сформованості мовних навичок і мовленнєвих умінь, розвиток уміння інтерпретації тексту); післятекстовий (розвиток інформаційно-комунікативного вміння, пов'язаного з навичками систематизувати й узагальнювати інформацію, а також навчання учнів інтерпретації образно-схематичної інформації, стисканню тексту і виділенню його основного змісту, розвиток уміння використовувати отриману інформацію в проектній діяльності) [8].

Використання поетичних творів чи римованих текстів у 5-6 класах можливе на різних етапах навчання читанню:

- створення пізнавального інтересу: відгадування за назвою змісту опрацьованого вірша,
- актуалізація опорних знань та вмінь, необхідних для читання та розуміння сенсу прочитаного: повторення правильного наголошування слів, корекція вимови звуків, повторення читання звукових сполучень; наприклад, ефективними для відпрацювання техніки читання та вимови слів є за-

гальновідомі римовки: “Fuzzy Wuzzy was a bear”, “Peter Piper picked a peck of pickled peppers”;

- використання завдань випереджального характеру: читання римовок, що сприяють сформуванню правильності читання букв чи їх поєднання (в умовах немовного середовища з метою формування правильного розуміння фонетичного явища); так, вірш “Be Tidy” дає змогу опрацювати звуки: [ai], [z:],[æ]

Learn your lessons /As well as you can.

Be tidy like Nick, / Not dirty like Dan [13].

- віднаходження нового лексичного матеріалу після попереднього прослуховування опрацьованого тексту: наприклад, які нові слова ви помітили, як вони правильно читаються; бажано, щоб новий лексичний матеріал легко відтворювався із контексту чи був би співзвучним уже вивченому.

Ефективними є також вправи, що формують техніку читання: хороше читання поезій за вчителем; індивідуально-масове читання коротких віршових форм; індивідуальне виразне читання дитячих поетичних творів уголос.

Організація читання вголос дітей на уроці англійської мови передбачає реалізацію декількох послідовних етапів:

1. Перевірка засвоєних на попередньому уроці виразів, включення їх у фонетичну руханку.
2. Постановка задачі. В інструкції визначається форма виконання (усно, якою мовою), а також підкреслюється доцільність швидкого виконання задачі.
3. Власне читання. Бажано забезпечити повну самостійність виконання.
4. Перевірка прочитаного то оцінювання. Учні здають виконані завдання.
5. Озвучення тексту. Якщо дозволяє час, це варто робити на тому ж уроці. Спочатку текст озвучує вчитель. Його можна прослухати в аудіозаписі, бажано у виконанні носія мови. Повторне читання супроводжується аналізом граматичних форм. Доцільно організовувати навчальну діяльність школярів над поезією, використовуючи різноманітні методи аналізу тексту та роботи з ним.

Читання є складним для опанування процесом, тому в науці виокремлюють труднощі навчання читання. Об'єктивні труднощі зумовлені орфографічною системою англійської мови – невідповідністю між літерою та звуком, графічним і звуковим образом слова: 26 літер англійського алфавіту дають 104 графеми, причому одна й та ж графема може вимовлятися по-різному (виокремлюють 60 варіантів читання 6 літер на позначення голосних звуків). Більшість помилок читання слів англійської мови формуються на першому етапі, тому неабиякого значення набуває виправлення помилок та робота над їх корекцією. До цієї категорії складнощів також відноситься поступове, проте постійне ускладнення текстів, із якими працює учень. Учні не завжди здатні впізнати слова вивчені на слух, часто кількість слів, необхідних для запам'ятовування, значно перевищує можливість школярів.

Мовні труднощі текстів, що можуть спричинити перешкоди для правильного розуміння змісту. Назвемо деякі з них:

- наявність багатозначних та конвертованих слів: “At last he became a proud owner of the thing that had real springs and a mattress”.

• непрямий порядок слів (інверсія): “No sooner had Miss Sophie noticed her cousin Paul than a pleasant smile touched her lips”.

• звороти з дієприкметниками та дієприслівниками: “The goods having been sold, Jim returned home immediately. Why don't you have your dresses made at Macallan's? ”

• умовні безсполучникові речення: “Mr. Johnson decided to lock all the doors in the house, should any emergency arise”.

• герундіальні звороти: “After having been informed of Mark's arrival, he went downstairs without delay”.

• складні речення та конструкції: “Opening the drawing-room door noiselessly, he had stood watching the expression on her face, indifferent from any he knew, so much more open, so confiding, as though to her music she was giving a heart he had never seen” (J. Galsworthy. In Chancery) [13].

На наш погляд, труднощі навчання читання англійською мовою мають ще й психологічний характер. Так, неабиякого значення набуває педагогічна майстерність учителя. Хиби його діяльності зумовлюють демотивацію навчальної діяльності учнів (зокрема й при читанні). До таких чинників належать: неадекватні цілі, неадекватна оцінка партнера спілкування, його здібностей та інте-

ресів; неправильне розуміння своїх можливостей учасниками спілкування; нерозуміння характеру оцінки й ставлення партнера; уживання невдалих для певного випадку способів спілкування з партнером. На думку Л. Омельченко, саме продуктивний рівень педагогічного спілкування дає змогу вчителю досягати таких рівнів успішності, як майстерність та свобода (висока сумісність, контактність і гнучкість, адаптивність, саморегуляція; гарні навички спілкування, відсутність відчуження, тобто залучення у соціальні зв'язки, відсутність фрустрованості й напруження, адекватність реагування) [12].

Висновки і перспективи. Отже, навчання читання іноземною мовою – складний педагогічний процес, що передбачає врахування вікових психологічних особливостей дітей, їхніх потреб, психофізіологічних особливостей мовленнєвої діяльності, забезпечення учнів текстовим поетичним матеріалом, що дає змогу легко сприймати й аналізувати мовні явища, виробляти мовленнєві вміння; забезпечення психологічно сприятливих умов педагогічної взаємодії в системі «учень-учитель». Подальшого дослідження потребує проблема емоційної включеності школярів у мовленнєву діяльність у процесі читання іноземною мовою.

Список літератури:

1. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам / Б.В. Беляев. – М.: Просвещение, 1995. – 229 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Офіційний вісник України. – 2011 р. – № 33. – С. 1378.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання: доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке: пособие для учителей средней школы / И.А. Зимняя. – Москва: Просвещение, 1978. – 159 с.
5. Іноземна мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869429/.
6. Карпиченкова Е.П. Роль стихотворений и песен в изучении английского языка / Е. Карпиченкова // Иностранные языки в школе. – 1997. – № 5. – С. 45–46.
7. Леонтьев А.А. Психология общения / А.А. Леонтьев. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Смысл, 1997. – 351 с.
8. Матковская И.Л. Преодоление трудностей в обучении чтению на английском языке в средней школе [Электронный ресурс] / И.Л. Матковская. – Режим доступу: <http://xn--ilabbnckbmcl9fb.xn--plai/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8/504347/>.
9. Мерзлякова Л. Как глубокое чтение влияет на наш мозг [Электронный ресурс] / Л. Мерзлякова. – Режим доступу: <https://www.livelib.ru/articles/post/20650-kak-glubokoe-chtenie-vliyaet-na-nash-mozg>.
10. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів під кер. Ніколаєвої С.Ю. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
11. Михальчук Н.О. Психология чтения та розуміння літературних творів старшокласниками : [монографія] / Н.О. Михальчук. – К.: ТОВ «Принт Хауз», 2012. – 368 с.
12. Омельченко Л. Індивідуальний стиль педагогічного спілкування як один із чинників ефективної взаємодії викладача і студентів / Л. Омельченко // Вісник Львівського університету. Серія педагог. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 2. – С. 223–231.
13. Рачок Т.П. Работа над стихотворениями на уроках английского языка / Рачок Т.П. // Иностранные языки в школе. – 1999. – № 2. – С. 15–18.

Огородник В.Р., Рубинская Б.И.

Национальный университет биоресурсов
и природопользования Украины

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОБУЧЕНИЯ ЧТЕНИЮ НА ИНОСТРАННОМ ЯЗЫКЕ В СРЕДНЕМ ЗВЕНЕ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация

Специфика социализации современного подростка связана с его быстрым вхождением в общемировое сообщество путем опосредованного или непосредственного общения с представителями других этносов, поэтому особую актуальность приобретает проблема формирования иноязычной компетентности нового поколения, в частности его умение читать тексты на иностранном языке. Чтение – это разновидность коммуникативной деятельности человека. Эта деятельность направлена на извлечение информации из письменно фиксированного текста, поэтому она относится к рецептивным видам речевой деятельности, ведь предполагает восприятие готового текста, а не его создания. Педагогически регулируемая читательская деятельность способна создать самые положительные условия для развития аксиопсихики личности ученика. Обучение чтению на иностранном языке – специфическая педагогическая деятельность, имеющая целью формирование умения на основе навыков техники чтения и понимания прочитанного. Благоприятными психолого-педагогическими условиями для обучения чтению на английском языке являются: учет возрастных психологических особенностей детей, их потребностей, психофизиологических особенностей их речевой деятельности, обеспечение поэтапного усложнения учебных задач, стоящих перед учеником в процессе чтения, учета речевых и языковых трудностей, обеспечение психологически благоприятных условий педагогического взаимодействия в системе «ученик-учитель».

Ключевые слова: обучение иностранному языку, коммуникативная деятельность, чтение, психолого-педагогические условия эффективного обучения.

Ohorodnik V.R., Rubinska B.I.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF TEACHING READING THE FOREIGN LANGUAGE OF THE MIDDLE LANGUAGE OF THE BASIC SCHOOL

Summary

The specificity of modern teenager's socialization is associated with his rapid entry into the global community through direct or indirect communication with representatives of other ethnic groups, therefore the issue on new generation foreign language competence forming, in particular his ability to read texts in a foreign language, becomes particularly relevant. Reading is a type of human communication. This activity is aimed at extracting information from a written text, therefore it refers to receptive types of speech activity, as it means the finished text perception, and not its creation. Pedagogically regulated reading activity can create the most positive terms for the axiopsychic student personality development. Teaching reading in a foreign language is a specific pedagogical activity aimed at the competence formation based on the skills of reading technique and reading comprehension. Favorable psychological and pedagogical conditions for teaching reading in English are: taking into account the age-specific psychological characteristics of children, their needs, psycho-physiological features of their speech activity, ensuring the gradual complication of learning tasks facing the student in the process of reading, taking into account speech and language difficulties, ensuring psychologically favorable conditions of pedagogical interaction in the system "student-teacher".

Keywords: foreign language learning, communicative activity, reading, psychological and pedagogical conditions of effective learning.